

Lars Werkö har verkligen rätt i att »HIV angår alla«

Ugandas framgångsrika HIV-bekämpning beror främst på socialt förankrade beteendeförändringar och inte enbart ökad kondomvändning. Vad kan vi lära av detta i Sverige för att minska risken för en HIV-epidemi?

I sin artikel om HIV-prevention i Uganda vidarebefordrar Lars Werkö ett antal direkt felaktiga eller onyanserade åsikter om HIV-prevention i allmänhet och i Uganda i synnerhet som måste bemötas [1]. Han verkar helt okritiskt utgå från artiklar skrivna av journalisten Helen Epstein, som gjort »flera studiebesök i Afrika«.

Bakgrunden är den framgångsrika kampanj i Uganda där president Museveni genom ett personligt engagemang redan 1986 lyckades att mobilisera en folkligt förankrad kampanj mot spridning av HIV, samtidigt som resten av Afrika blundade för problemet. Kampanjen byggde på det förenklade budskapet »ABC« – A för »Abstinence« eller fördröjd sexualdebut för ungdomar, B för »Be faithful«, vars innebörd är uppenbar, och C för »Condomise« eller användande av kondom när A och B inte fungerar. Medier och olika organisationer, inte minst religiösa, deltog i arbetet.

Kampanjen fick mycket starkt genomslag och ledde till en minskning av HIV-prevalensen från 15 procent 1991 till ca 6 procent 2001. I motsats till vad Werkö skriver har en närmare analys visat att minskningen till största delen var relaterad till förändrat beteende, med senarelagd sexdebut och en reduktion i antalet sexpartner men inte till ökad användning av kondom [2,3]. Samtidigt

kan man konstatera att kampanjer i andra länder som enbart syftat till ökad kondomvändning har misslyckats [4]. Den vetenskapligt underbyggda slutsatsen är alltså att livsstilsförändringar syftande till minskning av antalet sexpartner är viktigare för HIV-prevention än ökad kondomvändning.

Werkö påstår nu att detta framgångsrika arbete hotas genom en ändrad inställning till kondomvändning som följd av påverkan från »evangelisk kristendom«. Det är oklart var han och Helen Epstein får detta ifrån. Det har kommit rapporter om att HIV-prevalensen i Uganda ökat med ett par tiondels procent under det senaste året, vilket i och för sig kan vara ett observation, men det kan knappast vara grund för några långtgående slutsatser om orsaker [5]. Man kan ju bara fråga sig hur stor felmarginalen är på dessa siffror?

Kyrkor och religiösa organisationer har en mycket stor betydelse som opinionsbildare i den afrikanska miljön. Många av dessa var tidigt engagerade i HIV-preventivt arbete. Jag har personlig erfarenhet från Centralafrikanska republiken, där den inhemska kyrkan med stöd från svensk mission startade ett framgångsrikt HIV-förebyggande arbete redan i slutet av 1980-talet. Många kristna organisationer i Uganda har gjort liknande, mycket betydelsefulla, insatser [6].

Det är självklart att dessa organisationers ursprung också sätter sin prägel på arbetets utformning. Eftersom 90 procent av Ugandas befolkning är kristna är det på intet sätt anmärkningsvärt att man utövar bön och nämner namnet Jesus på dessa möten.

I ett arbete som berör livsstil och moraliska värderingar är det i själva verket en styrka att man kan relatera till målgruppens värdegrund. Detta ger de religiöst grundade organisationerna med deras lokalt förankrade systerorganisationer en klar fördel jämfört med seku-

lära organisationer, som ofta kommer med ett utifrånperspektiv.

Att Werkö misstänkliggör de kristna organisationernas HIV-förebyggande arbete för att vara en sammanblandning av »hjälpverksamhet med missionärsverksamhet« och »propaganda från amerikansk evangelism« är ett fullt påhopp på ett stort antal människor och organisationer som genom en ofta självupppoffrande insats gjort ett betydelsefullt arbete.

Werkö anser att HIV-förebyggande arbete som syftar till reducering av antalet partner är en »propaganda som stora delar av befolkningen är föga hörsam till«. Han är därmed helt ovetande om de resultat som verkligen uppkommit genom denna »propaganda«, inte bara i Uganda utan även i Tanzania och Zambia. Han kan dock »eventuellt« stödja »en uppmaning ... att ha så få sexualpartner som möjligt« i Uganda, eftersom han anser att »samlevnadskulturen i Uganda *alltid* har varit kännetecknad av att *alla* 'sleep around' från tonåren och framåt« (min kursivering).

Det är en vanlig, omhuldad myt att afrikaner är promiskuösa i motsats till oss svenskar. Vid en jämförelse av sexualbeteenden framkommer dock inga större skillnader mellan Uganda och Sverige.

Medianålder för sexualdebut för kvinnor är densamma i båda länderna. Medan 28 procent av ugandiska män i åldern 19 till 24 år uppger att de haft mer än en partner under det senaste året uppger

23 procent av svenska män i samma ålder att de haft fler än två partner! 38 procent av svenska män som lever i fast relation uppger att de haft ytterligare en eller flera parallella relationer vid sidan av [7-9].

Det svenska samhället verkar därmed vara minst lika promiskuöst som det ugandiska. Vad som verkligen skrämmer är att de grundläggande förutsättningarna för en HIV-epidemi finns i lika

ROLAND E ANDERSSON

docent, överläkare, kirurgkliniken, Länssjukhuset Ryhov, Jönköping

hög grad i Sverige som i Uganda. Werkö har alltså i högsta grad rätt när han påstår att HIV angår även oss! Hur närmar sig de svenska myndigheterna denna stora utmaning? En undersökning av material från Folkhälsoinstitutet verifierar att tidig sexualdebut och antalet sexualpartner är en stark faktor som påverkar risken att insjukna i STD (sexuellt överförda sjukdomar) även i Sverige, och att man under de senaste åren sett en oroväckande utveckling bland ungdomar, särskilt bland kvinnor som bland annat uppvisar en kraftig ökning av samlag »första kvällen«.

Institutet konstaterar att »de yngre kvinnorna i allt större utsträckning utsätter sig för risk att smittas av sexuellt överförda sjukdomar«, men att »detta kan ses som ett led i en strävan mot allt större jämställdhet mellan könen«. Man framhåller alltså mannens sexualitet som norm och uppmuntrar kvinnan att anpassa sig efter den. Den enda aktiva åtgärd som förespråkas är »att i informationen ge en bild av kondomanvändande som något positivt och lustfyllt«.

Samma förhållande gäller för SIDA:s program för hjälp till HIV-prevention i låginkomstländer. På SIDA:s kurser får

man till och med lära sig att »hata« HIV-prevention enligt ABC-principen [10]. Inga svenska myndigheter har en strategi för att minska eller begränsa antalet partner. Tvärt emot avfärdar man detta som en ickefråga, dvs man blundar för den största orsaken till spridning av STD.

Resultaten från Uganda har verkligen skakat om. I botten handlar det om hur vi ser på sexualitet. Är det en drift som skall uppmuntras att fritt utnyttjas för kortsiktig njutning eller förströelse, men som på grund av risken för livshotande smitta måste omgärdas med stränga säkerhetsåtgärder?

Eller är sexualitet en kraft som för två människor samman och sedan hjälper dem att leva i en unik gemenskap där den kan få fritt utvecklas utan rädsla för smitta? Denna syn är ingen livsförnekande tvångströja utan ger sexualiteten en mening och en skyddande funktion för människan och samhället. Organisationer som vill motivera oss att leva efter den förtjänar samhällets stöd.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

1. Werkö L. HIV angår oss alla. Läkartidningen 2006;103:1527-8.
2. Stoneburner RL, Low-Beer D. Population-level HIV declines and behavioral risk avoidance in Uganda. Science 2004;304:714-8.
3. Genius SJ, Genius SK. Primary prevention of sexually transmitted disease: applying the ABC strategy. Postgrad Med J 2005;81:299-301.
4. Hearst N, Chen S. Condom promotion for AIDS prevention in the developing world: is it working? Stud Fam Plann 2004;35:39-47.
5. Wakabi W. Condoms still contentious in Uganda's struggle over AIDS. Lancet 2006;367:1387-8.
6. Green EC, Halperin DT, Nantulya V, Hogle JA. Uganda's HIV prevention success: The role of sexual behavior change and the national response. AIDS Behav. Epub 2006 May 11.
7. Herliz C. Allmänheten och HIV/AIDS. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut; 2004.
8. Zaba B, Pisani E, Slaymaker E, Boerma JT. Age at first sex: understanding recent trends in African demographic surveys. Sex Transm Infect 2004;80 Suppl 2:28-35.
9. Curtis SL, Sutherland EG. Measuring sexual behaviour in the era of HIV/AIDS: the experience of demographic and health surveys and similar enquiries. Sex Transm Infect 2004;80:ii22-7.
10. Nimmersjö L. Sida-kurs om hiv/aids användes till att göra listor över könsord. Dagen 2006 17 jan.

Replik:

Kritiken avsåg amerikanska metoder

Jag är inte ensam om att tro mer på användning av kondom än på hoppet att människor kommer att ändra sitt levnadssätt. Men framtiden får visa vilken åtgärd som bäst kan förebygga HIV-infektion.

Min avsikt med artikeln var vad som blev dess rubrik. Jag är glad att den väckt sådan uppmärksamhet att flera har funnit anledning att kommentera den [1]. Jag erkänner gärna att jag inte har någon egen erfarenhet rörande problemet och att jag har tagit intryck av

vad Helen Epstein skrivit. Det finns ingen anledning att betvivla att hon är väl insatt i hur det amerikanska stödet utformas. Jag har den största beundran för hur många kristna missioner arbetar i Afrika. Kritiken riktar sig inte heller mot dem utan mot de från USA inspirerade sätten att driva upplysning.

Att president Bush satsat på ABC torde alla vara överens om, liksom att det har betydelse för det amerikanska stödet. Diskussionen om vilken av bokstäverna som är mest betydelsefull kommer att fortsätta länge än. Vilken som lyfts fram sammanhänger med många faktorer.

Det framgår av vad Roland E Andersson skriver att jag inte är ensam om att tro mer på C – användning av kondom – än på hoppet att människor kommer att ändra sitt levnadssätt. Om budskapet om avhållsamhet, A, mer eller mindre kopplat till ett kristet budskap, får större roll för minskning av HIV än användning av kondom får framtiden utvisa.

Det är otvetydigt, som Jeppsson skriver, att den politiska ledningen i Uganda

spelade stor roll för den initialt framgångsrika aidsbekämpningen [1]. Den stora frågan är nu hur det går i framtiden, med den ökade förekomsten av korruption som alla tycks vara överens om. Oavsett hur man tolkar de siffror som kommer fram blir det ändå den framtida utvecklingen som kommer att avgöra vad som är – eller har varit – den bästa åtgärden för att förebygga spridning av HIV.

Tidigare erfarenheter från USA har närmast antytt att det är fruktan för smitta som spelat stor roll för hur levnadssättet förändras [2]. Tidigare promiskuitet, sedan avhållsamhet, och sedan åter ett lösare levnadssätt lär ha kännetecknat de delar av det amerikanska samhället som är i riskzon i samband med de vågor som fruktan för HIV och dess följder genomgått.

REFERENSER

1. Jeppsson A. Politikens roll i Ugandas framgångsrika aidsbekämpning. Läkartidningen 2006;103:1629.
2. Garrett L. Betrayal of trust. Oxford: Oxford Univ Press; 2001.

LARS WERKÖ
professor emeritus,
Stockholm